

Наталія Чміль

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна
chmil.nata@mail.ru

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ СТУДЕНТІВ-БОГОСЛОВІВ

Received March, 24, 2015; Revised April, 6, 2015; Accepted May, 8, 2015

Анотація. Проаналізовано вербальну репрезентацію студентами-богословами концепту майбутньої професійної діяльності. Представлено основні підходи до тлумачення поняття концепту (лінгвістичний, психолінгвістичний та культурологічний). Зазначено основні методи концептуального аналізу: асоціативний, фреймовий, дефініційних значень, етимологічний, вербалізація в індивідуально-авторських номінаціях, когнітивно-семантичний аналіз та ін. Описано основні п'ять етапів фреймового аналізу тексту, що містить також характеристику визначення сценарію та скрипту тексту. За результатами здійсненого аналізу вербальної репрезентації концепту майбутньої професії студентів богословів на матеріалі методики незакінчених речень виокремлено шість фреймів: релігійні терміни, рід занять, життя, люди, внутрішній світ і час. Найчисельнішою виявилася категорія релігійної термінології, що пояснюється специфікою вибірки дослідження. Найчастотнішими у кожній категорії є релігійна термінологія (Бог, спасіння, паства); рід занять (служіння, священство, пастирство); життя (слово, життя, дорога); люди (людина, особа, народ); внутрішній світ (душа, покликання, відповідальність); час (година, день, тиждень). Також проаналізовано динаміку вживання найбільш частотних слів відповідно до курсу навчання. Сконструйовано сценарій досліджуваного тексту щодо майбутньої професії студентів-богословів: людина, Бог, година, спасіння, душа. Фреймовий аналіз дав підставу сконструювати скрипт досліджуваного тексту: покликання – служіння – відповідальність. Результати дослідження можуть бути застосовані під час подальших досліджень, а саме для порівняння вербальної репрезентації концепту майбутньої професії богослова в студентів духовних і державних ВНЗ.

Ключові слова: *концепт, фреймовий аналіз, сценарій, скрипт, професія богослов.*

Chmil, Nataliya. Verbal Representation of the Future Career Concept by Theology Students

Abstract. The article analyzes the verbal representation of the future careers concept by the theology students. The basic approaches to the interpretation of the term concept (linguistic, psycholinguistic and cultural) are highlighted. The article contains the main methods of conceptual analysis: associative analysis, framing analysis, analysis of definition meanings, etymologic analysis, cognitive-semantic analysis, etc. The basic five stages of frame analysis of the text are described, which also contains a characteristic of elaborating the scenarios and script of the text. Framing analysis of verbal representation of future profession concept was made by using the materials of unfinished sentences. As a result six frames (religious terms, occupation, life, people, inner world and time) are identified. Frequently used words in each category are: religious terminology – God, salvation congregation; occupation – service priesthood shepherding; life – word life, road; people – man, person, nation; inner world – soul vocation responsibility; time – hour, day, week. The analysis of the dynamics of the most used words according to the course is implemented. The scenario of studied texts about theology students' future profession is constructed: person, God, hour, salvation, soul. Framing analysis is allowed us to construct a script of researched text: vocation – service – responsibility.

Keywords: *concept, framing analysis, scenario, script, theologian profession.*

Чміль Наталія. Вербальна репрезентація концепції майбутньої професії студентів-богословів.

Аннотация. Анализируется вербальная репрезентация студентами-богословами концепта будущей профессиональной деятельности. Представлены основные подходы толкования понятия концепта (лингвистический, психолингвистический и культурологический). Указаны основные методы концептуального анализа: ассоциативный, фреймовый, этимологический, вербализация в индивидуально-авторских номинациях, когнитивно-семантический и др. Описаны основные пять этапов фреймового анализа текста, содержащего также характеристику определения сценария и скрипта текста. По результатам проведенного фреймового анализа вербальной репрезентации концепта будущей профессии студентов-богословов на материале методики незаконченных предложений выделено шесть фреймов: религиозные термины, род занятий, жизнь, люди, внутренний мир и время. Самой многочисленной оказалась категория религиозной терминологии, что объясняется спецификой выборки исследования. Наиболее часто используемыми словами в каждой категории есть религиозная терминология (Бог, спасение, паства); род занятий (служение, священство, пастырство); жизнь (слово, жизнь, дорога); люди (человек, личность, народ); внутренний мир (душа, призвание, ответственность); время (час, день, неделя). Также анализируется динамика употребления наиболее частотных слов в соответствии с курсом обучения. Сконструирован сценарий исследуемого текста относительно будущей профессии студентов-богословов: человек, Бог, час, спасение, душа. Фреймовый анализ позволил сконструировать скрипт исследуемого текста: призвание – служение – ответственность. Результаты исследования могут быть применены при дальнейших исследованиях, а именно при сравнении вербальной репрезентации концепта будущей профессии богослова студентов духовных и государственных вузов.

Ключевые слова: концепт, фреймовый анализ, сценарий, скрипт, профессия богослов.

Вступ

Проблема формування кваліфікованих конкурентоспроможних спеціалістів гостро постає на сучасному етапі розвитку українського суспільства, що пов'язано з кризовою та трансформаційною ситуацією в Україні. Особливо це стосується спеціалістів у сфері богослов'я, які своїми професійними вміннями можуть сформувавши надію та віру в краще майбутнє.

Спеціалісти в галузі богослов'я традиційно готувалися виключно релігійними (духовними) ВНЗ. Проте у 2010 р. за наказом Міністерства освіти і науки України № 1067 уведено до переліку спеціальностей, за якими відбувається підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, спеціальність «Богослов'я (теологія)». Проте з цього часу лише чотири ВНЗ проліцензували цю спеціальність.

Богослов, або теолог, – професіонал широкого профілю, спеціаліст з певної світової релігії. Спеціальність богослова передбачає знання всіх релігійних систем та велику загальну освіченість, оскільки сфера майбутнього працевлаштування дуже широка: консультант, аналітик, науковець, перекладач, учитель, наставник тощо. Таке розуміння цієї спеціалізації й можливостей її реалізації робить актуальним запитання стосовно того які уявлення про майбутню професію існують у студентів-богословів, тобто в межах яких концептів вони її описують.

Термін «концепт» тривалий час використовується у сфері когнітивної лінгвістики (А. Вежбицька, Р. Ленейкр, І. А. Мельчук, З. Д. Попова, Ю. С. Степанов, Й. А. Стернін, Р. М. Фрумкіна та ін.). У лінгвістичній літературі він трактується по-різному. Так, Н. Д. Арутюнова, С. О. Аскольдов, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, В. Г. Зусман, В. І. Карасик, В. В. Красних, С. Х. Ляпін, В. Н. Манакін, В. А. Маслова, Г. Г. Слишкін та ін. розглядають концепт як певні підстановки значень, що приховані в тексті, полегшують

спілкування й тісно пов'язані з людиною та її національним, культурним, професійним, віковим й іншим досвідом (Bodnaryuk 2003:5).

Існує культурологічний підхід до тлумачення концептів, який пояснює їх як основні осередки культури в ментальному світі людини. Цього погляду дотримуються Ю. С. Степанов, Г. Г. Слишкін та ін.

З точки зору психолінгвістики концепт – це «спонтанно функціонуюче в пізнавальній і комунікативній діяльності індивіда базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, що підкоряється закономірностям психічного життя людини й унаслідок цього за низкою параметрів відрізняється від понять і значень як продуктів наукового опису з позицій лінгвістичної теорії» (Zalevskaya 2001: 39). Отже, основою концепту в психолінгвістичному розумінні стає не лише понятійний зміст (як у рамках когнітивного і лінгвофілософського підходів), а й блок знань, що являє собою сукупність конкретно-образних (зорових, слухових, смакових та ін.) елементів у психіці людини.

Концепти вербалізуються в мові, оскільки отримують своє ім'я, а також репрезентуються різнорівневими засобами мови: лексемами й фразеологічними поєднаннями, структурними та позиційними схемами речень, що містять типові пропозиції (синтаксичні концепти), а також вільними словосполученнями, текстами і їх сукупностями (Sergeyeva 2009:77).

Методи вивчення вербалізованих концептів охоплюють широкий спектр різних методик, серед яких концептуальний аналіз найбільш визнаний та апробований. Набір прийомів і методик концептуального аналізу визначається метою й фактичним матеріалом дослідження. Серед методів дослідження вербалізованих концептів найчастіше виокремлюють опис концепту за допомогою його асоціативного поля, аналіз дефіційних значень, етимологічний аналіз, метод вивчення концептів через лексико-граматичне поле лексеми, що його репрезентує, аналіз вербалізації в індивідуально-авторських номінаціях, когнітивно-семантичний аналіз, аналіз концептів у різних культурах, порівняння індивідуально-авторських та національних концептів (Muntuyan 2013).

Кінцева мета концептуального аналізу побудова концептуальної моделі того інформаційного фрагмента, який фіксується знаком. Для цього елементи значення мають бути погруповані, упорядковані та взаємопов'язані. Із цією метою використовують концептуальні структури: пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо.

Важливу роль у дослідженні концептів відіграє фреймовий аналіз, оскільки кожна мовна структура співвідноситься, як правило, хоча б з одним фреймом. Фрейм – багатоаспектний концепт, що є сукупністю стандартних знань про предмети, явища й ситуації. Фреймовий аналіз найбільш адекватний для слів із пропозиційним типом значень, що передбачає наявність певної ситуації.

Отже, мета дослідження – здійснення концептуального аналізу вербально репрезентованої майбутньої професії студентами-богословами.

Методи дослідження

Для реалізації мети дослідження використано фреймовий аналіз письмового тексту. Матеріалом дослідження слугували продовженні студентами-богословами

незакінчені речення, спрямовані на виявлення знань, уявлень і мотивів вибору майбутньої професії. Вибірку дослідження склали 60 студентів 16–28 років із Волинської духовної академії та Рівненської духовної семінарії Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП). Загалом у дослідженні взяли участь 10 студентів I, 15 – II, 14 – III, 7 – IV та 14 – V курсів навчання.

Процедура дослідження

Фреймовий аналіз отриманих результатів здійснювали в декілька етапів, що запропоновано дослідниками Л. В. Засекіною та С. В. Засекіним (Zasiekina, Zasiakin 2008:83-84). Перший етап передбачав фіксацію всіх слів отриманого тексту, що вербально виражені іменниками. Другий етап – групування отриманих іменників у відповідні загально визначені категорії, які ґрунтуються на енциклопедичних знаннях. На третьому етапі здійснювали підрахунок кількості слів у всіх визначених категоріях визначали коефіцієнт частотності ($FQ = \text{кількість використань слова} / \text{кількість слів у категорії}$). Слова з найвищим FQ у кожній категорії відображають сценарій професійного дискурсу. П'ятий етап передбачав відбір із ключових слів понять, що відображають події за схемою: передподія – подія – постподія. За цією схемою утворюється скрипт досліджуваного тексту.

Обговорення результатів

Реалізація описаних етапів фреймового аналізу тексту, а саме закінчення речень студентами-богословами, дав підставу виділити шість провідних категорій: релігійні терміни (35,6 %), рід занять (15,6 %), життя (10,4 %), люди (23 %), внутрішній світ (13,8 %) і час (1,6 %). Розподіл слів за кількістю у кожній категорії представлений на рис. 1.

Виділення представлених у кожному фреймі найчастотніших слів дало змогу побудувати сценарій професійного дискурсу. Категорії та їхні найтипівші представники відображені в табл. 1.

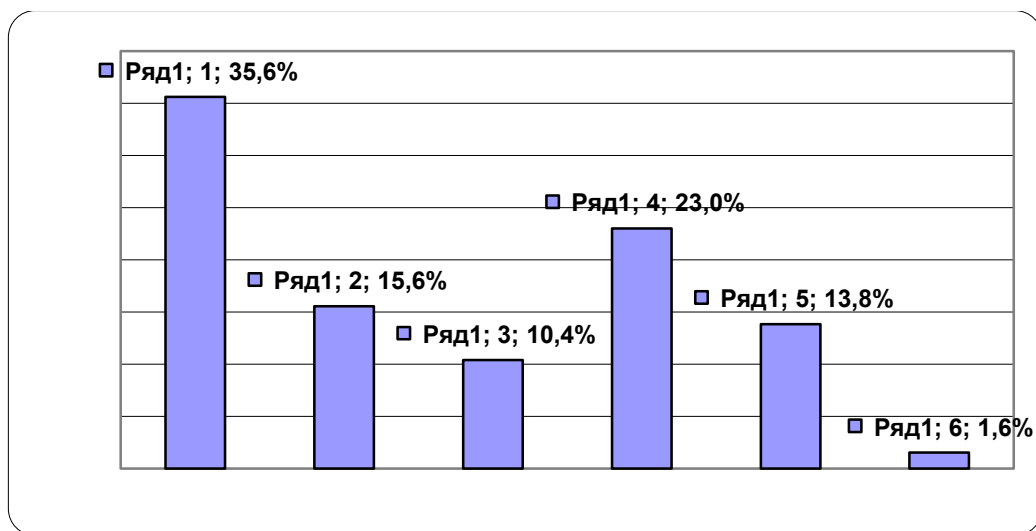

Рис. 1. Фрейми тексту щодо майбутньої професії студентів-богословів (%)

Примітка: 1 – релігійна термінологія; 2 – рід занять; 3 – життя; 4 – люди; 5 – внутрішній світ; 6 – час.

Найбільш представлена категорія в тексті опису майбутньої професії студентів-богословів – фрейм релігійної термінології. Це є значною характеристикою досліджуваного дискурсу, оскільки вибірку дослідження склали студенти духовних ВНЗ, які мають можливість по закінченню навчання працювати не лише в державних і приватних структурах, а й у релігійних організаціях. Крім того, вони мають можливість набутти духовний сан та рухатися вище в релігійній ієрархії. Ключові поняття цього фрейму відображають специфіку професійного спілкування майбутніх богословів.

Найчастотніші поняття фрейму релігійної термінології – Бог, спасіння, паства, церква. Більшість слів з обраної категорії рідко трапляються серед висловлювань студентів 1–2 курсів, проте активно використовуються в текстах на старших курсах. Так, наприклад, слова «заповідь», «суд», «благодать» стають часто вживаними вже на 3–4 курсах навчання, що свідчить про професіоналізацію студентів як майбутніх фахівців.

Таблиця 1

Результати фреймового аналізу концепту майбутньої професії студентів-богословів

№	Категорія	Прототипи категорій (FQ)
1	Релігійна термінологія	Бог (0,55); спасіння (0,08); паства (0,07); церква (0,03); Євангеліє (0,03); суд (0,02); заповідь (0,02); гріхи (0,02); благодать (0,02); молитва (0,02).
2	Рід занять	Служіння (0,18); священство (0,12); пастирство (0,1); лікування (0,06); посередництво (0,05); провідництво (0,04); богослов'я (0,03); учителювання (0,02); приклад (0,02).
3	Життя	Слово (0,36); життя (0,12); дорога (0,09); шлях (0,06); помилки (0,03); правда (0,03); відповіді (0,03); світ (0,03).
4	Люди	Людина (0,91); особа (0,02); народ (0,01); ближній (0,01); громада (0,01); суспільство (0,01); рідня (0,01).
5	Внутрішній світ	Душа (0,28); покликання (0,18); відповідальність (0,17); бажання (0,02); спокуса (0,07); віра (0,07); мрія (0,03); потяг (0,03); страх (0,02); відчай (0,02).
6	Час	Година (0,4); день (0,2); тиждень (0,1); пора (0,1); рік (0,1); час (0,1).

Другою за кількістю слів у категорії є фрейм «люди», ключові поняття якого – людина, особа, народ. Насправді часте вживання слів із цього фрейму характеризує професію богослова як діяльність людини для блага інших людей, громади, суспільства. Так прослідковується акцент на уявленні та розумінні майбутньої професії студентами-богословами як професії типу «людина-людина» за Є. О. Климовим (Klimov 1996).

Фрейм «рід занять» відображає своєрідні ролі чи функції богословів. Так, найчастотніші поняття фрейму – служіння, священство, пастирство. Крім того,

студенти називають богословів також лікарями, посередниками, провідниками, учителями, прикладами для наслідування. Тобто студенти таким чином визнають необхідність багатьох особистісних і професійних умінь та навичок для успішної реалізації себе як спеціаліста в галузі богослов'я.

Із попереднім фреймом тісно пов'язаний фрейм «внутрішній світ», що відображає переживання і емоції щодо обраної студентами професії. Найчастотнішими категоріями тут виступають душа, покликання та відповідальність. Якщо розглянути динаміку вживання слів із цієї категорії, то можна виявити цікаву закономірність. На першому курсі навчання студенти-богослови часто використовують слова «мрія», «бажання», «потяг», чого не спостерігається серед студентів 3–5 курсів. Натомість у текстах стршокурсників з'являються слова «спокуса», «страх» та «відчай». Імовірно, така ситуація пов'язана з усвідомленням складності професії богослова, що примушує студентів задумуватися про правильність здійсненого ними вибору та подальшої долі. У духовних ВНЗ часто спостерігають випадки виключення студентів або з їхньої волі, або ж за порушення дисципліни, що також можна розглядати як несвідомий бунт проти здійсненого студентом вибору. Закономірним є уживання слова «відповідальність» як частини фрейму внутрішнього світу. На перших курсах узагалі не вживають це слово, натомість «відповідальність» є часто вживаним словом у студентів 4–5 курсів.

Найбільш різноплановий у досліджуваному тексті фрейм життя. Ключовими поняттями цього фрейму є «слово», «життя», «дорога». Ми віднесли «слово» до фрейму «життя», оскільки студенти підкреслювали, що слово – це головний інструмент їхньої діяльності, а їхня професія виступає стилем життя, шляхом, дорогою. Відповідно й слово як невід'ємна частина професії стає постійним атрибутом життя богослова. Навіть сама етимологія назви професії ілюструє цей зв'язок. Також студенти як ще одне свідчення складності та багатоаспектності професії часто використовують слова «правда», «помилки», «відповіді».

Останнім фреймом в нашому аналізі є час, який містить найчастотніші слова «година», «день», «тиждень». Цей фрейм відображає часову перспективу професії. Загалом уживання вище названих слів із фрейму часу використовують у своїх текстах студенти перших і других курсів, які зазначають, що оволодіння професією забере в них багато днів та тижнів. Таке розуміння змінюється на третьому-четвертому курсах, коли проявляється усвідомлення майбутньої професії як стилю життя, що потребує постійного вдосконалення вмінь і навичок.

Відбір найчастотніших слів у кожному виділеному фреймі дає змогу сконструювати сценарій досліджуваних текстів студентів-богословів: людина, Бог, година, спасіння, душа. Сценарій дискурсу чітко демонструє головну мету професійної діяльності богослова, на думку студентів. Цей сценарій ілюструє специфіку обраної вибірки, а саме студентів духовних ВНЗ УПЦ КП як релігійної організації.

Відбір слів із найчастотніших понять, які містять значну частку дієслівності, здійснено для конструювання скрипту досліджуваного тексту. Відібрані слова ми розмістили в ланцюзі передподія – подія – постподія. Отже, отримано скрипт досліджуваного тексту: покликання – служіння – відповідальність.

Висновки

Для дослідження вербальної репрезентації концепту майбутньої професії студентів-богословів використано метод фреймового аналізу тексту, а саме результатів, отриманих за допомогою застосування методу незакінчених речень. Фреймовий аналіз дав підставу змоделювати бачення та уявлення студентів щодо основних характеристик обраної професії.

Фреймовий аналіз дав підставу виокремити шість провідних категорій: релігійні терміни, рід занять, життя, люди, внутрішній світ і час. Найбільшу кількість слів містять фрейми «релігійні терміни», «люди» та «рід занять». Найменшим за об'ємом є фрейм «час». Виокремивши найчастотніші слова в кожному фреймі, ми визначили сценарій досліджуваного тексту щодо майбутньої професії студентів-богословів: людина, Бог, година, спасіння, душа. Тобто людина, яка перебуває у своїх думках і діях з Богом, у годину Господнього суду отримає спасіння своєї душі. Такий сценарій повністю підтверджує пануючі уявлення в більшості релігійних організацій в Україні.

Також фреймовий аналіз дав підставу сконструювати скрипт досліджуваного тексту: покликання – служіння – відповідальність. Тобто основне бачення студентами-богословами своєї майбутньої професії полягає у трактуванні її як покликання, що полягає в служінні Богові та суспільству за допомогою слова для спасіння душ і передбачає велику відповідальність перед собою й іншими людьми.

Наше дослідження не претендує на повне розкриття проблеми, але воно може бути поштовхом до подальших психологічних і психолінгвістичних розвідок. Отже, перспективи вивчення питання полягають у порівнянні відповідних уявлень щодо професії богослова у студентів духовних та державних ВНЗ.

Література

References

1. Bodnaryuk, Yu. (2013). Kontsept yak skladova chastyna kontseptosfery u movniy kartyni svitu [Concept as a part of the conceptual sphere in language worldview]. *Anhlistyka ta amerykanistyka*, 10, 4-7.
2. Zalevskaya, A. (2001). Psiholingvisticheskiy podhod k probleme koncepta [Psycholinguistic approach to the concept]. In: *Methodological problems of psycholinguistics*, (pp. 36–45) Voronezh: Voronezh State University.
3. Zasiakina, L., Zasiakin, S. (2008) *Psikhohinhvistichna Diahnostyka [Psycholinguistic Diagnostics]*. Lutsk: Vezha.
4. Klimov, E.A. (1996). *Psihologiya Professionala [Psychology of Professional]*. Moscow: Institute of Applied Psychology.

5. Muntyan, L. (2013). Kontseptual'nyy analiz ta metody doslidzhennya verbalizovanykh kontseptiv [Conceptual analysis and methods of verbalized concept research]. *Scientific Notes. Series "Philology"*, 33, 103-105.
6. Sergeyeva, E. (2009). Ponyatie kontsepta i aspekty ego izucheniya v sovremennoy lingvistike [The notion of the concept and aspects of his study in modern linguistics]. *Bulletin of VEGU*, 3(41), 72-85.